

*Шандова Н.В.,**д. е. н., доцент,**професор кафедри менеджменту та маркетингу,
Херсонський національний технічний університет**Билим О.С.,**асистент кафедри менеджменту та маркетингу,
Херсонський національний технічний університет*

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

Анотація. У статті розглянуто функції оздоровчого туризму, сформульовано поняття «оздоровчий туризм». Визначено туристичні ресурси оздоровчого туризму як поєднання видів діяльності, а саме туристичної, оздоровчої та соціально-культурної, отримуваних результатів від цієї діяльності, а також використовуваних технологій. Для характеристики туристичних ресурсів оздоровчого туризму запропоновано групування за ознаками походження та особливостями існування ресурсів. Проаналізовано туристичні ресурси оздоровчого туризму в Херсонській області. Сформульовано практичні рекомендації з комплексного розвитку оздоровчого туризму в Херсонській області, визначено резерви для його модернізації.

Ключові слова: оздоровчий туризм, туристичні ресурси, розвиток, туристичний продукт.

Постановка проблеми. Багато регіонів України звернули увагу на розвиток різноманітних видів та напрямів туризму у зв'язку з необхідністю пошуку сфер та галузей в реальному секторі економіки, які б забезпечували надходження доходів у місцеві бюджети, давали змогу вирішувати проблеми зайнятості та підвищення якості життя населення. Активізація туристичної діяльності обумовила посилення конкуренції між регіональними туристичними продуктами, через що суб'єкти туристичного ринку вимушені шукати можливість диверсифікації наявних туристичних продуктів, забезпечуючи їх унікальність та оригінальність. На регіональному рівні найбільше розкривається туристична спеціалізація, яка має виражену територіальну прив'язку свого розвитку та пов'язана з безпосереднім споживанням туристичних ресурсів. У зв'язку з цим актуальними стають розуміння просторових закономірностей розміщення туристичних ресурсів та виявлення туристичної ідентичності регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед значних досліджень питань функціонування та розвитку туризму необхідно відзначити праці Н.І. Кабушкіна [8], В.А. Квартальнова [10], В.Ф. Семенова [14], Т.І. Ткаченка [15], які вивчали феномен туризму, його роль і вплив на соціально-економічний розвиток регіону, досліджували специфіку окремих видів туризму. Сутність та особливості туристичних ресурсів, закономірності їх територіальної організації, понятійно-категоріальний апарат рекреаційного ресурсознавства представлені в роботах В.Г. Герасименка [4], І.В. Зоріна [7] О.О. Любіцевої [11]. Автори висвітлюють методичні підходи до аналізу й оцінювання, класифікації туристичних ресурсів, розподіляючи їх за певними ознаками.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблематика розвитку оздоровчого туризму в Україні перебуває в стадії становлення. Відсутність єдиної думки про

термін «оздоровчий туризм», чіткої класифікації туристичних ресурсів за видами туризму, відповідної системи заходів, спрямованих на розвиток оздоровчого туризму в регіонах, ускладнює процес ефективного управління розвитком оздоровчого туризму та потребує подальшого дослідження.

Мета статті полягає в дослідженні складу туристичних ресурсів оздоровчого туризму та виявленні управлінських резервів розвитку оздоровчого туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Причини дослідницького інтересу до туризму мають економічний і соціокультурний характер. У першому випадку туризм розглядається як сегмент ринку, у другому – як форма духовного й фізичного відтворення. Саме в цьому напрямі може будуватися концепція оздоровчого туризму.

За визначенням, прийнятим ООН у 1954 році, туризм – це активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний з пересуванням за межі постійного місця проживання [5].

В матеріалах Всесвітньої конференції по туризму, проведеної Всесвітньою туристичною організацією у 1981 році в Мадриді, туризм визначено як один з видів активного відпочинку, що є подорожами, які чинені з метою пізнання тих або інших районів, нових країн, а в низці країн сполучаються з елементами спорту [9].

Туризм як соціально-економічне явище стали розглядати після Гаазької міжпарламентської декларації по світовому туризму 1989 року, тобто не тільки як подорожі осіб, але й як сферу послуг, що створює можливості для здійснення таких подорожей.

Основою правового регулювання туризму є норми, розроблені Статистичною комісією ООН 1993 року, а також Рекомендації зі статистики туризму Всесвітньої туристичної організації, на основі яких туризм визначають як діяльність осіб, що подорожують і здійснюють перебування в місцях за межами їх звичайного середовища протягом періоду, що не перевищує одного року поспіль, з метою відпочинку, діловими та іншими цілями.

Найбільш поширеним є визначення туризму, що дає В.А. Квартальнов [10], а саме тимчасове переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу країну або місцевість у межах своєї країни у вільний час із метою одержання задоволення й відпочинку, в оздоровчих, гостьових, пізнавальних або в професійно-ділових цілях, але без заняття оплачуваною роботою у відвідуваному місці.

Незважаючи на різноманітність трактувань туризму як в офіційних документах [3; 6], так і в наукових дослідженнях [1; 4; 7; 8; 10; 11; 15], йому завжди приписується оздоровча функція.

Всесвітня організація охорони здоров'я в преамбулі власного Статуту визначає здоров'я як «стан повного фізичного,

щиросердечного й соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороби і фізичних дефектів» [12].

Узагальнення наведених тверджень дає змогу сформулювати таке: оздоровчий туризм характеризується можливістю реалізації цілей оздоровлення шляхом здійснення подорожі туристом у його вільний від роботи час та отримання комплексу послуг фізичного, духовного та соціального оздоровлення, що надаються у місцевості, що не пов'язана з місцем постійного проживання та має необхідний для цього комплекс туристичних ресурсів.

З огляду на це визначення складовими оздоровчого туризму є:

- фізичне оздоровлення, тобто забезпечення достатньої м'язової активності, яке сприятиме профілактиці захворювань, підвищенню імунітету й загального тону організму;
- духовне оздоровлення, тобто забезпечення позитивних емоційних переживань від збільшення обсягу знань, розширення кругозору й діапазону соціокультурних знань;
- соціальне оздоровлення, тобто забезпечення відчуття цілісності свого внутрішнього світу, повноти власного буття [16].

Сутність оздоровчого туризму обумовлює визначення складових туристичних ресурсів. Туристичний продукт оздоровчого туризму є результатом поєднання туристичної, оздоровчої та соціально-культурної діяльності, що потребує постійних міжгалузевих взаємодій, в яких беруть участь суб'єкти туристичної індустрії та діяльності, пов'язаної із забезпеченням фізичного, духовного та соціального оздоровлення. Тому означені види діяльності, отримувані результати, а також використовувані технології стають туристичними ресурсами оздоровчого туризму. Для характеристики туристичних ресурсів оздоровчого туризму пропонується використовувати класифікацію за ознаками відмінностей, що визначаються походженням і особливостями існування ресурсів (рис. 1).

Природні туристичні ресурси поєднують природні об'єкти, явища й території, відвідування яких виступає об'єктом туристського інтересу. Для організації оздоровлення значимими є геологічні (мінеральні, морські, прісні води, лікувальні грязі), біотичні (різноманітна лісова й степова рослинність тощо), клі-

матичні (сонячна радіація, температура, опади, вологість, вітер тощо) і ландшафтні (ліс, пагорби, низини, водойми, узбережжя, гори тощо) ресурси.

Культурно-естетичні ресурси є спадщиною минулих епох суспільного розвитку у вигляді сукупності пам'ятників матеріальної й духовної культури, самої культури народу або нації, таких як мова, кухня, звичаї й традиції, збережені в народі, особливості його побуту й господарської діяльності, а також слугують передумовою для організації культурно-пізнавальних видів оздоровчих занять, виконуючи досить серйозні функції духовного оздоровлення. Об'єкт показу, що віднесений до цієї категорії ресурсів, є спорудою або явищем, що має певну цікаву туристам історію розвитку або появи. Культурно-естетичні ресурси підвищують естетичну цінність середовища, його різноманітність, роблять його більш атрактивним для туристів, чим створюють можливість більш ефективного оздоровлення.

В основі концептуальних туристичних ресурсів лежить певна концепція творчої ідеї, технології або людської діяльності, яка ще не має історичного капіталу [2]. Група концептуальних ресурсів містить брендові концептуальні ресурси, що є експозицією, яка присвячена розвитку певного бренда; об'єктні концептуальні туристичні ресурси, що присвячені якомусь одному предмету або процесу; діяльнісні концептуальні туристичні ресурси, що формуються навколо певного виду активності людини; подійні концептуальні туристичні ресурси, що пов'язані з якимось природним або культурним явищем; креативні концептуальні туристичні ресурси, що пов'язані з легендами, вигаданими персонажами та подіями; культові об'єкти туристичних ресурсів, що пов'язані із сучасними або давніми віруваннями та релігією. Концептуальні туристичні ресурси переважно є комплексними об'єктами, де можливе задоволення потреб людини в придбанні нових пізнань і навичок, розвагах або придбанні товарів і послуг, що буде сприяти духовному й соціальному оздоровленню.

Група соціально-економічних ресурсів оздоровчого туризму створює умови для приймання й обслуговування туристів, формує якість вражень, задоволення рекреаційними потребами

Рис. 1. Класифікація туристичних ресурсів оздоровчого туризму

Джерело: розроблено авторами

людей, що позитивно позначається на їхньому фізіологічному, психічному стані, працездатності та соціальній активності. До групи соціально-економічних туристичних ресурсів належать географічне положення, транспортна доступність, рівень економічного розвитку та добробуту суспільства, стандарти обслуговування, організація туристичного господарства, кількість зайнятих у галузі тощо.

Інфраструктурні туристичні ресурси – це комплекс діючих споруд і мереж виробничого, соціального рекреаційного призначення, використовуваних для забезпечення життєдіяльності туристів. До інфраструктурних ресурсів відносяться засоби тимчасового розміщення, транспорт, підприємства харчування, підприємства торгівлі, підприємства розваг, пункти прокату туристського інвентарю, тематичні парки, гірськолижні траси, канатні дороги. Наявність інфраструктурних ресурсів дає змогу запропонувати туристам різноманітні оздоровчі програми, розвиненість туристичної інфраструктури підвищує кількість потенційних клієнтів, які могли б розміститися з метою відновлення власних сил.

Різноманітні елементи структури туристичних ресурсів дають змогу зробити висновок про складність системи оздоровчого туризму. Аналіз і всебічна оцінка ресурсів оздоровчого туризму є необхідною передумовою раціоналізації природокористування та комплексного розвитку туристичного комплексу.

Особливості рекреаційних ресурсів і їх компонентів мають першорядне значення під час вибору місця для організації оздоровчого туризму. Ресурси оздоровчого туризму Херсонської області представлені в єдиній системі рекреації, а також систематизовані залежно від походження та особливостей їх існування.

1) Природно-кліматичні ресурси:

- водні ресурси (морські води Азовського та Чорного морів; затоки Сиваш, Перекопська, Тендрівська, Джарилгацька, озеро Соляне; водосховища та озера в долині Дніпра);

- мінеральні хлоридно-сульфатно-натрієві води Каховського, Каланчацького, Генічеського та Білозерського районів;

- геолого-геоморфологічні ресурси (лікувальні грязі (пелоїди), торфові, сапропелі, мулові сульфідні грязі солоних озер та лиманів Азово-Чорноморського регіону; геотермальні води з 36-відсотковим вмістом йоду півострова Чонгар);

- ландшафтні ресурси (степові рівнинні, степові приморські з солонцями та солончаками, болотні (Урочище «Буркути», плавні Дніпра, Бехтерський дубовий гай, Олешківська пустеля – найбільший піщаний масив в Європі); унікальні форми рельєфу (Херсонський гранд-каньйон));

- кліматичні ресурси (повторюваність сприятливої погоди для організації рекреації та проведення кліматолікувальних процедур (середньорічні температури: літня +22,4°C, зимова -2,1°C);

- дендрофлористичні ресурси (біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна, Чорноморський біосферний заповідник, Національні природні парки Азово-Сиваський, «Джарилгацький», «Олешківські піски»).

2) Культурно-естетичні ресурси:

- знахідки найдавніших царських курганів, антропоморфних стел, стоянок, свідчень про культуру киммерійців, скіфів, сарматів, греків, древніх слов'ян, запорізьких козаків, татар, турків, росіян;

- архітектурно-історичні ресурси, а саме історичні (Очаківська та Московська брами Херсонської фортеці, суднобудівна верф), культові (Свято-Введенська церква – пам'ятка дерев'яного

культового зодчества запорізьких козаків, м. Берислав, Свято-Катерининський собор, м. Херсон, Свято-Григор'ївський Бізюков чоловічий монастир, с. Червоний Маяк Бериславського району), архітектурно-індустріальні споруди (Станіслав-Адзигольський задній маяк, комплекс споруд Каховської ГЕС, комплекс річкового і морського порту у Херсоні);

- об'єкти культурного призначення (Херсонський обласний музично-драматичний театр ім. М. Куліша, Херсонський обласний театр ляльок, Херсонська філармонія);

- історико-розважальний комплекс «Зелені Хутори Таврії», Скадовський дельфінарій «Акварель», центр відпочинку на воді у Новій Каховці, база зеленого туризму з рибним ставком «Веселий короп», оздоровчо-розважальний комплекс на базі дитячого оздоровчого табору «Водограй» (Великоолександрівський р-н, с. Білоусове).

3) Концептуальні туристичні ресурси:

- наявність концептуальних рестораників, кафе, барів і класичних пабів, кафе-клубів;

- Дім марочних коньяків «Таврія», де організовано три види дегустацій, таких як «Класика коньячної бочки», «Гармонія стихій», «Ренесанс смаку»;

- фестивалі («Купальські зорі», м. Гола Пристань, «Кавун солодке диво», вуличної їжі і емоцій «ХерсON-FEST», м. Херсон, «AzovHealthFest», м. Генічеськ, дитячий фестиваль «Золоте зернятко», м. Залізний Порт, міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії» та Міжнародний фестиваль аматорського кіно «КіноКімерія», м. Херсон, «Чорноморські ігри», м. Скадовськ).

4) Соціально-економічні ресурси:

- вигідне місце розташування Херсонщини як одного з найбільших морських регіонів країни, що має морське сполучення з країнами Середземномор'я, Близького Сходу та Азії та створює можливості трансграничного туризму;

- екологічна обстановка в області, що сприяє гарному стану здоров'я й благополуччю власних громадян;

- діючий міжнародний аеропорт, морський порт у Скадовську (поромне сполучення Скадовськ – Зонгулдак (Туреччина)).

Розвиток туристичної інфраструктури Херсонської області здійснюється переважно в рамках державних цільових програм розвитку. Так, Асоціація індустрії гостинності України оголосила грантову програму «Підтримка розвитку туризму в регіонах» з метою сприяння розвитку внутрішнього та з'їзного туризму як генератора економічного росту, інструмента об'єднання нації та підвищення його ефективності в економіці дестинацій. Херсонщина стала однією з перших областей-переможців грантової програми Асоціації індустрії гостинності України. В рамках реалізації Програми залучення інвесторів і туристів у регіон аеропорт «Херсон» був включений у Державну цільову програму розвитку аеропортів на період до 2023 року, а після реконструкції одержав статус міжнародного. Основною метою Комплексної програми розвитку туризму Херсона на 2016–2018 роки є створення умов для розвитку сфери туризму та туристичної діяльності із загальним обсягом фінансування у 3 630 тис. грн. [13]. Однак неправильно стверджувати, що цих дій достатньо для виходу області на державний рівень розвитку оздоровчого туризму. Херсонська область має значну кількість туристичних ресурсів оздоровчого туризму, потенціал яких використовується не в повному обсязі. Тому тут доцільним є розвиток зон оздоровчого туризму, що поєднують пам'ятники природи та архітектури, історії та культури, об'єкти, що надають повний комплекс послуг прожи-

вання, харчування, розваг, інформаційного обслуговування, а також формують оздоровчий ефект.

Практичні рекомендації з комплексного розвитку оздоровчого туризму в Херсонській області можна розділити на два основні блоки.

1) Рекомендації, спрямовані на обласний рівень керування з метою загального інфраструктурного розвитку території:

- для реалізації екскурсійних заходів необхідно підвищити транспортну доступність туристичних об'єктів області;
- слід стимулювати роботу й розвиток пріоритетних для оздоровчого туризму видів діяльності, у число яких входять харчова галузь, сфера побутових і транспортних послуг, облаштованість інфраструктури автомобільних доріг, розвиток кінного туризму, пасічницьких господарств;

- залучення в процес формування туристичного продукту (особливо щодо організації екскурсійної діяльності) місцевого населення, для чого необхідна державна підтримка у формі дотацій і податкових пільг.

2) Рекомендації з благоустрою території та організації дозвілля туристів за допомогою спільних зусиль баз відпочинку, санаторіїв, приватних садиб і господарств, місцевих жителів:

- детальне пророблення маршрутів туристських стежок, підтримка їх у належному виді (ремонт ослонів, обладнання зупинок урнами й плакатами, розміщення інформації про наявні туристські тропи в оздоровчих установах, установка стендів з інтерактивними картами маршрутів, забезпечення інформаційними матеріалами відвідувачів туристських стежок (з інформацією про флору і фауну місцевості, історичними фактами й легендами));

- розробка більш екстремальних маршрутів для приїжджаючої молоді та дітей (наприклад, мотузкового парку на деревах), а також будівництво майданчиків для прийняття сонячних ванн; відкриття пунктів прокату велосипедів у літній період;

- розробка програм рибальських, екологічних турів і екскурсій;

- розширення комплексу оздоровчих послуг у результаті використання всього потенціалу природних рекреаційних ресурсів Херсонської області, а саме сульфідної мулової грязі, морської води, кліматичних ресурсів, дендрофлористичних ресурсів.

Таким чином, розвиток оздоровчого туризму в Херсонській області має резерви для модернізації за такими напрямками:

- прискорений розвиток морського, річкового та авіаційного транспорту;

- розширення інформаційного обміну в індустрії оздоровчого туризму;

- включення формування оздоровчого туризму в пріоритети економічного розвитку області;

- розробка єдиної концепції безперервної підготовки кадрів для індустрії оздоровчого туризму з урахуванням вимог ринку;

- розширення спектру оздоровчих послуг для створення сильних конкурентних переваг.

Оздоровчий туризм – це цілком особливий вид туризму, тому що подорожі проходять у регіонах, що мають сприятливі для оздоровлення людей природно-кліматичні, культурно-естетичні, концептуальні, соціально-економічні та інфраструктурні ресурси. Об'єднання зусиль усіх учасників туристичної діяльності дасть змогу створити конкурентоспроможний туристичний продукт, здатний залучити споживачів і збільшити внут-

рішній туристичний потік. Розвиток оздоровчого туризму дасть змогу активізувати й інші сектори економіки області, зокрема транспорт, торгівлю, виробництво товарів народного споживання, бджільництво, конярство, лісове господарство.

Висновки. Туризм культурно впливає на матеріальну й духовну сфери діяльності людини, насамперед на його систему цінностей, знання й суспільне поводження. Щоби психічні й розумові навантаження не стали фатальними для людини, їй потрібний не просто відпочинок, а активний відпочинок, індивідуальний, контрастний, не схожий на повсякденні будні відпочинок, результатом якого буде фізичне, духовне й соціальне оздоровлення. Реалізувати такий комплексний підхід до оздоровлення можна в процесі оздоровчого туризму.

Концепція оздоровчого туризму передбачає поєднання відпочинку та оздоровлення, результатом якого є духовне, фізичне й соціальне відновлення людини. Запропоноване визначення оздоровчого туризму дало змогу деталізувати класифікацію ресурсів оздоровчого туризму за ознаками відмінностей, що визначаються походженням і особливостями існування ресурсів, до яких пропонується віднести природні туристичні ресурси, культурно-естетичні ресурси, концептуальні туристичні ресурси, соціально-економічні ресурси, інфраструктурні туристичні ресурси. Залучення в оздоровчу діяльність різних видів рекреаційних ресурсів природного й культурно-естетичного, соціально-економічного, концептуального та інфраструктурного походження розширює можливості оздоровчого туризму, сприяє задоволенню різноманітного рекреаційного попиту.

Проведений аналіз і оцінка ресурсів оздоровчого туризму Херсонської області дали змогу систематизувати їх залежно від походження та особливостей існування. Встановлено, що для комплексного розвитку оздоровчого туризму області поєднання загального інфраструктурного розвитку території та спільних зусиль баз відпочинку, санаторіїв, приватних садиб і господарств, місцевих жителів створює резерви для модернізації ресурсів оздоровчого туризму.

Література:

1. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії. Київ: Палітра, 1997. 86 с.
2. Волков Ю.Ф. Гостиничный и туристский бизнес. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. 637 с.
3. Офіційний сайт World Tourism Organization (UNWTO). URL: <http://unwto.org>.
4. Герасименко В.Г. Ринки туристичних послуг: монографія. Одеса: Одес. нац. екон. ун-т, 2013. 223 с.
5. Жукова М.А. Менеджмент в туристском бизнесе: учебное пособие. 2-е изд., стер. Москва: КНОРУС, 2006. 192 с.
6. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
7. Зорин И.В., Квартальнов В.А. Энциклопедия туризма: справочник. Москва: Финансы и статистика, 2003. 368 с.
8. Кабушкин Н.И. Менеджмент туризма: учебное пособие. Минск: БГЭУ, 2000. 409 с.
9. Карпова Г.А. Экономика современного туризма. Санкт-Петербург: Издательский Торговый Дом «Герда», 1998. 412 с.
10. Квартальнов В.А. Туризм: учебник. Москва: Финансы и статистика, 2002. 320 с.
11. Любіцева О.О. До питання термінології в туризмі. Географія та туризм. 2010. Вип. 3. С. 7–10.
12. Офіційний сайт Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я. Статут ВООЗ адміністрації. URL: <http://www.who.int/governance/eb/constitution/ru>.
13. Офіційний сайт Херсонської обласної адміністрації. URL: <http://khoda.gov.ua/gordeev.org.ua/press/report>.

14. Семенов В.Ф., Литовка А.О. Управління туристичним ринком регіону в сучасних умовах (на прикладі Одеської області). Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 13. С. 309–314.
15. Каченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. 2-ге вид., випр. та доповн. Київ: КНТЕУ, 2009. 463 с.
16. Shandova N. Investigation of organizational and management specifics of health tourism development. Technology audit and production reserves. 2017. № 3/5 (35). P. 4–8.

Шандова Н.В., Былым О.С. Ресурсное обеспечение оздоровительного туризма

Аннотация. В статье рассмотрены функции оздоровительного туризма, сформулировано понятие «оздоровительный туризм». Определены туристические ресурсы оздоровительного туризма как сочетание видов деятельности, а именно туристической, оздоровительной и социально-культурной, получаемых результатов от этой деятельности, а также используемых технологий. Для характеристики туристических ресурсов оздоровительного туризма предложена группировка по признакам происхождения и особенностям существования ресурсов. Проанализированы туристические ресурсы

оздоровительного туризма в Херсонской области. Сформулированы практические рекомендации по комплексному развитию оздоровительного туризма в Херсонской области, определены резервы для его модернизации.

Ключевые слова: оздоровительный туризм, туристические ресурсы, развитие, туристический продукт.

Shandova N.V., Bylym O.S. Resource support of health tourism

Summary. The article considers the functions of health tourism, formulates the concept of “health tourism”. Tourism resources of health tourism are defined as a combination of activities – tourism, health and socio-cultural, the results obtained from this activity and the technologies used. For description of tourist resources of health tourism the classification is offered on the signs of origin and features of existence of resources. The tourism resources of health tourism are analysed in the Kherson area. Practical recommendations are set forth on complex development of health tourism in the Kherson area and reserves are defined for his modernization.

Keywords: health tourism, tourist resources, development, tourist product.